

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΙΣ ΤΟ “ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΜΑΣ ΖΗΤΗΜΑ”

Ἡ παρουσία τοῦ κ. Βενιζέλου στήν πόλιν μας, κοντά στὸν ἄλλο ἐνθουσιασμό πού σκόρπισε μεταξύ μας, ἔδωσε καὶ τὴν τελευταία ὠθησὶν στὸν κ. Σκληρὸ νὰ προβεῖ σὲ νέα ἐκδοσὴ τοῦ βιβλίου του «Τὸ Κοινωνικὸ μας Ζήτημα», ἀφιερώνοντας αὐτὸ στὸν κ. Βενιζέλο, γιὰ τὸν ὁποῖο τρέφει ἀπεριόριστο θαυμασμό καὶ ἐχτίμηση.

Ἡ νέα ἐκδοσὴ θὰ εἶναι πολὺ μεγαλειότερη τῆς πρώτης καὶ σχεδὸν ὁλότετα νέο βιβλίον σὲ μερικὰ κεφάλαια, πρὸ πάντων στήν εἰσαγωγὴ καὶ στὸ συμπέρασμα τῆς, ὅπου θὰ κρίνονται ἀπὸ φιλοσοφο-κοινωνιολογικὴ ἄποψη τὰ μεγάλα γεγονότα τῆς τελευταίας ἐπαναστατικῆς καὶ βενιζελικῆς ἐποχῆς καὶ θὰ διαγράφονται σὲ γενικὲς γραμμὲς τὰ μέλλοντα πολιτικὰ καὶ ἐκπολιτιστικὰ προβλήματα τῆς φυλῆς μας. Κατὰ φιλική μας παράκλησιν ὁ κ. Σκληρὸς εὐχαρίστως μᾶς παρεχώρησε γιὰ τὴ «Νέα Ζωή», τὸ πρῶτον χειρόγραφο τῆς εἰσαγωγῆς του, πού ὡς προκαταρκτικὸ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἔχει κενὰ καὶ ἐλλείψεις, πού θὰ διορθωθοῦν βέβαια στήν τελειωτικὴ ἐκδοσὴ. Γιὰ λόγους τακτικῆς, τὸ βιβλίον εἶνε γραμμένον στήν καθαρεύουσα.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ. Ὅστις ἐπιχειρήσῃ νὰ ἀναλύσῃ τὰ φαινόμενα τοῦ βίου μόνον ἐκ δύο ἀπόψεων δύναται νὰ πράξῃ τοῦτο: Ἡ λαμβάνων καὶ κρίνων ἕκαστον φαινόμενον χωριστά, ὥς κατιπὶ αὐτοτελές, μὴ ἔχον σχέσιν μὲ τὰ ἄλλα φαινόμενα καὶ ἐντελῶς ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὸ περιβάλλον, ἢ τουναντίον θεωρῶν ἕκαστον φαινόμενον ἀναποσπαστὸς συνδεδεμένον μὲ τὰ ἄλλα φαινόμενα, ἔχον ἄμεσον σχέσιν μὲ τὸ περιβάλλον καὶ πηγάζον ἀπὸ ἄλλας αἰτίας προηγηθείσας, τῶν ὁποίων παρουσιάζεται οὕτως εἰπεῖν ὡς ἀποτέλεσμα. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν τὰ φαινόμενα λαμβάνονται πάντοτε ὡς ἀπὸλυτα, ἔχοντα δηλαδὴ ἀπόλυτον σταθερὰν σημασίαν, εἰς τὴν δευτέραν τουναντίον ὡς σχετικὰ, μὲ προσωρινὴν μεταβατικὴν σημασίαν. Ὁ κριτικὸς τῆς πρώτης ἀπόψεως δὲν ζητεῖ συνήθως νὰ ἀνεύρῃ ὁρίσμενας αἰτίας καὶ συνθήκας προκαλοῦσας ἀναποφενύκτους τὰ διάφορα κοινωνικὰ φαινόμενα, οὔτε καὶ ἀλληλουχίαν καὶ ἀμοιβαιότητα μεταξύ αὐτῶν, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον γενικοὺς νόμους διέποντας ἐν συνόλῳ τὴν κοινωνίαν, ἀλλ' ἔχει ἰδικὰς του ἐτοίμους ιδέας—αἱ ὁποῖαι συνήθως δὲν εἶνε ἄλλο τι παρὰ ἡ ἀγτανάκλασις τῶν ιδεῶν τοῦ περιβάλλοντος εἰς τὸ ὁποῖον ζῇ—τὰς ὁποίας ιδέας παραδόξως θεωρεῖ a priori ὡς ἀπολύτους ἀληθείας ζητῶν νὰ ἐφαρμόσῃ αὐτὰς εἰς τὰ ἔξω φαινόμενα τοῦ βίου, ἐπιδοκιμάζων ἢ ἀποδοκιμάζων, ἐπαινῶν ἢ κατηγορῶν αὐτὰ, πάντοτε ἐκ τῆς ἀπόψεως τῶν ἀπολύτων αὐτῶν ιδεῶν του. Τουναντίον ὁ κριτικὸς τῆς δευτέρας ἀπόψεως ἀφίνει κατὰ μέρος τὰς μέχρι τοῦδε περὶ βίου ιδέας του, θεωρῶν αὐτὰς ὡς λίαν σχετικὰς καὶ ἀκροσφαλεῖς, ὡς ὑπνωτιστικὸν ἀντίλαλον τῶν ιδεῶν τῆς κοινωνίας του, προσπαθεῖ δὲ

νὰ ἀναλύσῃ τὸν ἔξω κόσμον μὲ ὅλην τὴν δυνατὴν ἀντικειμενικότητα, ζητῶν εἰς κάθε φαινόμενον νὰ ἀνεύρῃ τὰς πλησιεστέρας αἰτίας, αἱ ὁποῖαι προεκάλεσαν αὐτό, τὴν ἀλληλουχίαν εἰ δυνατόν καὶ ἀμοιβαίαν ἐπίδρασιν τῶν γεγονότων ἀναμεταξύ των, ἰδίως δὲ γενικοὺς κοινωνικοὺς νόμους διέποντας ὁμοιομόρφως τὰ φαινόμενα τοῦ βίου καὶ χρησιμεύοντας ὡς συνεκτικὸς κρίκος, ὡς διήκουσα γραμμή, πρὸς εὐκολωτέραν κατανόησιν τῆς ἔξω τελουμένης βιολογικῆς κινήσεως.

Προφανῶς ἡ πρώτη κρίσις φέρει ὑποκειμενικὸν χαρακτῆρα, ὁ δὲ κριτικὸς κυρίως εἰπεῖν δὲν διατυπώνει γεγονότα, ἀλλ' ἐκφέρει μᾶλλον ἀτομικὰς ἐπιθυμίας, προσπαθῶν νὰ ὑποτάξῃ τὸν ἔξω κόσμον εἰς τὰς ἰδέας, τὴν φαντασίαν καὶ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν του.

Ἡ δευτέρα κρίσις, τουναντίον, φέρει μᾶλλον ἀντικειμενικὸν χαρακτῆρα, διότι ὁ κριτικὸς προσπαθεῖ κατὰ τὸ δυνατόν νὰ διατυπώσῃ ψυχρῶς γεγονότα, πνίγων τὰς ἀτομικὰς του ἐπιθυμίας καὶ ἐντελῶς ὑποτάσσων αὐτὰς εἰς τὴν ἔξω πραγματικότητα, ἐφ' ὅσον βεβαίως ἀνθρωπίνως εἶνε δυνατόν νὰ ἀπαλλαχθῇ κανεὶς τῆς ὑποκειμενικότητός του. Ἐὰν θελήσῃ τις νὰ ρίψῃ ἐν βλέμμα εἰς τὰ μέχρι τοῦδε διάφορα φιλοσοφικὰ συστήματα περὶ κοινωνίας, θὰ καταλάβῃ ἀμέσως ὅτι ἡ μέθοδος καὶ ἡ βάσις τῆς σκέψεως τῶν συγγραφέων τῶν ἀνήκει εἰς μίαν τῶν δύο ρηθεισῶν κατηγοριῶν: τῆς ὑποκειμενικῆς ἢ τῆς ἀντικειμενικῆς κοινωνιολογίας.

Ἡ διαφορὰ τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον οἱ δύο τύποι τῶν κοινωνιολόγων ἀντιμετωπίζουν τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα εἶνε τόσον χαρακτηριστικὴ καὶ τόσον σπουδαία ὥστε ἀξίζει πρᾶγματι τὸν κόπον νὰ δώσῃ κανεὶς περισσοτέρας ἐξηγήσεις καὶ λεπτομερείας τῆς μεθόδου των. Τοῦτο θὰ ὠφελήσῃ πολὺ τὸν ἀναγνώστην διὰ τὴν περαιτέρω κατανόησιν τοῦ κειμένου, διεκπαιδαγωγὸν τὸ μυαλό του πρὸς ὠρισμένον τρόπον ἀντιλήψεως τῶν κοινωνικῶν φαινομένων. Ὁ ὑποκειμενικὸς Κοινωνιολόγος ὡς ἔξῃς συνήθως καταστρώνει τοὺς συλλογισμοὺς του: Ὁ ἄνθρωπος εἶνε ὃν αὐτοτελὲς καὶ ἀνεξάρτητον μὲ ἐλευθέραν τὴν βούλησιν καὶ ἐλευθέραν τὴν σκέψιν. Αἱ ἰδέαι του εἶνε ἐντελῶς ἀνεξάρτητα γεννήματα τοῦ ἐγκεφάλου του, πηγάζοντα ἀπὸ μίαν ἐσωτερικὴν ἀτομικὴν ἔμπνευσιν, ἀνεξάρτητον οἰωνδήποτε ἐξωτερικῶν λόγων τόπου καὶ χρόνου. Αἱ πράξεις του εἶνε καθαρὰ συνέπεια τῶν ἰδεῶν του καὶ δύναται ἐπομένως νὰ δώσῃ εἰς αὐτὰς οἰανδήποτε κατεύθυνσιν θελήσῃ. Ἡ ψυχὴ του εἶνε κατιτὶ τὸ ἐντελῶς αὐτοτελὲς καὶ αὐτεξούσιον τὸ δὲ ἐμπεριεχόμενόν της ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὸ ἔξω ὕλικόν του περιβάλλοντος. Ἡ κοινωνία δὲν εἶνε ἄλλο τι παρὰ ἅπλοῦν ἄθροισμα τοιούτων ἐλευθέρων, αὐτεξούσιων ἀτόμων. Ὅπως τὸ ἄτομον σύμφωνα μὲ τὰς ἰδέας του ρυθμίζει κατὰ βούλησιν τὸν ἀτομικόν του βίον, ἔτσι καὶ ἡ κοινωνία δύναται κάλλιστα νὰ ρυθμίσῃ τὴν διαγωγὴν καὶ κατεύθυνσιν της κατὰ βούλησιν, ἀρκεῖ μόνον νὰ θελήσῃ νὰ τὸ πράξῃ, νὰ συντρέξουν δηλαδὴ ἡ καλὴ θέλησις καὶ ἡ ὀρθὴ σκέψις ὅλων τῶν πολιτῶν. Ἐὰν μέχρι σήμερον δὲν συνέβῃ αὐτό, τὸ τοιοῦτον ὀφείλεται εἰς

τὴν κακὴν θέλησιν καὶ ἀμάθειαν τῶν περισσοτέρων πολιτῶν! Ἄλλὰ δὲν σημαίνει τίποτε! Ἀρκεῖ εἰς τὸ μέλλον νὰ παρουσιασθοῦν μερικοὶ ἱεραπόστολοι, νὰ διδάξουν τὰ ὀρθὰ καὶ πρέποντα καὶ γλήγορα θὰ διορθωθῇ ἡ Κοινωνία, ἡ ὁποία διψᾷ λογικὴν καὶ δικαιοσύνην. Ἀρκεῖ κανεὶς νὰ διαδώσῃ ἰδέας μεγάλας, ὑψηλὰ ἰδεώδη, ὥραϊα συστήματα, ὅσον τὸ δυνατόν δικαιοτέρα καὶ φιλελεύθερα, καὶ ἡ ἐπανάστασις ἔρχεται μόνη της.

Αἱ ἰδέαι εἶναι ὁ παράγων ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δημιουργεῖ τὰς κοινωνικὰς ἀνατροπὰς, ὁ ὁποῖος ἀλλάζει τὴν μορφήν τῆς κοινωνίας, ὁ ὁποῖος ρυθμίζει ἐν γένει τὴν κοινωνικὴν ἐξέλιξιν. Ἐμπρὸς εἰς τὰς ἰδέας, αἱ ὕλικαι συνθῆκαι δὲν παίζουν σχεδὸν κανὲν ρόλον καὶ εἰς τοὺς μεγάλους ἰδεολογικοὺς ἐπαναστάτας ὀφείλει ἡ ἀνθρωπότης τὴν πρόοδόν της.

Αὐτὸς εἶνε ὁ ὑποκειμενικὸς καὶ συνάμα ὁ ἰδεολογικὸς τρόπος τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα, ὁ τόσον ἄλλωστε συμφορῆς εἰς τὸν κοινὸν ἀνθρώπινον νοῦν καὶ ὁ τελείως συμπίπτων μὲ ὅλον τὸ παιδαγωγικόν μας σύστημα. Χωρὶς ὑπερβολὴν τὰ ἐννέα τουλάχιστον δέκατα τῶν ἀνθρώπων σκέπτονται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ οὐχὶ ὀλίγοι τῶν φιλοσόφων κοινωνιολόγων ὥρμήθησαν εἰς τὸ σύστημα τῶν ἀπὸ παραμοίας ἐμπνεύσεις.

Καὶ διὰ νὰ φέρωμεν μερικὰ παραδείγματα: Παραμοία λ. χ. ὑποκειμενικὴ καὶ ἰδεολογικὴ μέθοδος ὁδήγησε τὸν Πλάτωνα νὰ γράψῃ τὴν «Δημοκρατίαν» του, τὸν Thomas Morus τὴν «Οὐτοπίαν» του, τὸν Campanella τὴν «Civitas solis» καὶ τὸν Francesco Doni τὸ «I mondi terrestri ed infernali». Ὅλα κοινωνικὰ φαντασιώδη συστήματα, ὅπου ἐν ὀνόματι τοῦ «ὀρθοῦ λόγου» καὶ τῆς «δικαιοσύνης» διατυποῦται ὁ τελειότερος δῆθεν τρόπος τῆς κοινωνικῆς συμβιώσεως. Παραμοία βάσις χαρακτηρίζει τὰ διάφορα ὑποκειμενικὰ συστήματα τῶν γάλλων καὶ λοιπῶν ἰδεολόγων καὶ κοινωνιστῶν τῶν παρελθόντων αἰώνων: τὴν «Histoire de l'île de Talevaja» τοῦ Claude Gilbert, «Les îles flottantes» τοῦ Morelly, τὸ «Voyage en Icarie» τοῦ Cabet, τὰς «Phalanstères» τοῦ Fourier, τὰς ἰδέας τοῦ Holbach, Helvetius, Saint-Simon, Owen, Babeuf, Louis Blanc, Proudhon, Blanqui, Weitling κ.τ.λ. οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον ἐν ὀνόματι τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς δικαιοσύνης, ἀλλὰ καὶ σύμφωνα δῆθεν μὲ τὴν «φύσιν τοῦ ἀνθρώπου», ἢ μὲ μίαν «τελείαν καὶ ἰδεώδη νομοθεσίαν», ἢ ἔστω καὶ τῇ συμπράξει ἐνὸς «καλοῦ ἡγεμόνος», ἐπλάττον μὲ τὴν φαντασίαν τῶν διάφορα τέλεια καὶ εὐτυχισμένα κοινωνικὰ καθεστῶσα, χωρὶς διόλου νὰ λάβωσιν ὑπ' ὄψιν τὰ ἱστορικά καὶ οἰκονομικά διδόμενα τῆς πραγματικότητος.

Εἰς τὴν ἰδίαν κατηγορίαν τῶν ὑποκειμενικῶν ἰδεολόγων πρέπει νὰ κατατάξωμεν ὅλους ὅσοι ἐνόμισαν ὅτι μὲ ἀπλᾶς διδασκὰς εἰμποροῦν νὰ γυρίσουν ὀπίσω τὸν τροχὸν τῆς ἱστορίας, ὁδηγοῦντες ἐκ νέου τὴν ἀνθρωπότητα εἰς περασμένα συστήματα ἀπλοῦ ἀγροτικοῦ, πατριαρχικοῦ βίου (Rousseau, Tolstoi, Scott) ἢ εἰς ἀρχέγονον τρόπον ἐκδηλώσεως φεουδαρχικοῦ ἀριστοκρατισμοῦ καὶ ἀτομικιστικοῦ ἐγωϊσμοῦ (Nietzsche) ἐπίσης ἐδῶ ἀνήκουν ὅλοι οἱ

ιδρύται διαφόρων ἀναρχικῶν καὶ ἀναρχο-κομμουνιστικῶν συστημάτων, οἱ νομίζοντες ὅτι μὲ διδασκαλίας εἰμποροῦν νὰ σταματήσουν τὴν σημερινὴν τάσιν τῆς Κοινωνίας πρὸς κολοσσιαίαν κολλεκτιβιστικὴν διοργάνωσιν, κηρύττοντες ἐν ὀνόματι τῆς τελείας ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου διάφορα ἀποκεντρωτικὰ ἀτομικιστικὰ συστήματα. (Bakounine, Kropotkin, Max Stirner, Etévant, Grave, κ.τ.λ.) Ἐδῶ τέλος πρέπει νὰ κατατάξωμεν καὶ τὴν περίεργον ἐκείνην τάξιν τῶν ἀνθρώπων οἱ ὅποιοι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον στερεοτύπως ἀναφαίνονται εἰς ὅλας τὰς κοινωνίας καὶ ἔχουν τὴν παράδοξον ἰδέαν ὅτι «τὰ παλαιὰ χρόνια» εἶνε καλύτερα ἀπὸ τὰ τωρινὰ καὶ τὴν ἀκατανίκητον τάσιν νὰ γυρίσουν εἰ δυνατόν τὴν κοινωνίαν των εἰς τὰ παλαιὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τὰ μόνα ὑγιᾶ κατ' αὐτοὺς ἐν συγκρίσει μὲ τὴν «διαφθοράν» ᾗθ' ἐν τῇ ἐποχῇ των. Ἀπὸ τὸν Ἀριστοφάνην, τὸν Ἀνυτον καὶ τὸν Μέλητον τῆς ἀρχαιότητος, τοὺς προγονολάτραις τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, τὸν Hess καὶ Grün τῆς Γερμανίας, τὸν Ἀξάκωφ καὶ Χομιακῶφ τῆς Ρωσσίας καὶ λοιποὺς τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἕως τοὺς περιωνύμους «Πατέριους» τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος, ὅλοι ἐξ ἴσου ἔθυσαν εἰς τὸν ἴδιον βωμὸν τῆς οὐτοπιστικῆς ὑποκειμενικῆς κοινωνιολογίας. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ ὑποκειμενικοὶ κοινωνιολόγοι παρ' ὅλην των τὴν μεγάλην διαφορὰν εἰς τὸ σύστημα, τὰ γούστα καὶ τὰς κατευθύνσεις, ἔχουν ὅμως τὸ ἀπαραίτητον κοινὸν χαρακτηριστικόν, τὸ ὅποιον τοὺς διακρίνει ἀμέσως καὶ κατ' ἀνάγκην τοὺς κατατάσσει εἰς τὴν ἰδίαν κατηγορίαν τῶν ὑποκειμενικῶν ἰδεολόγων κοινωνιολόγων.

Πρῶτον ὅλοι ἐξ ἴσου νομίζουν ὅτι ἀπὸ τὴν θέλησιν τοῦ ἀτόμου ἐξαρτᾶται νὰ δώσῃ οἰανδήποτε τροπὴν θελήσῃ εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ δεύτερον ὅλοι ἐξ ἴσου δίδουν μεγάλην σημασίαν εἰς τὰς ἰδέας καὶ τὰ διδάγματα, ἐντελῶς παραγνωρίζοντες τὰς ὑλικὰς συνθήκας τῆς ζωῆς.

Καὶ αὐτὰ μὲν οἱ ὑποκειμενικοὶ κοινωνιολόγοι-φιλόσοφοι. Ὡς ἴδωμεν τώρα τί λέγουν καὶ οἱ ἀντίπαλοί των, οἱ ἀντικειμενικοὶ κοινωνιολόγοι. Αὐτοὶ κατὰ τὸν ἐξῆς ἀντίθετον τρόπον καταστρώνουν συνήθως τοὺς συλλογισμούς των. Ἡ ὑπαρξὶς τοῦ ἀνθρώπου — ἀλλοίμονον! — δὲν ἔχει τίποτε τὸ ἀπόλυτον καὶ εἶνε τὸ σχετικώτερον τῶν φαινομένων. Naὶ μὲν ὁ ἄνθρωπος μόνος του δημιουργεῖ τὴν ἱστορίαν του, ἀλλὰ πράττει τοῦτο οὐχὶ ἐνσυνειδήτως καὶ κατ' ἐλευθέραν βούλησιν. Καὶ πῶς ἦτο δυνατόν νὰ συμβῇ ἄλλως, ἀφοῦ αὐτὴ ἡ γέννησίς του εἶνε ἀποτέλεσμα ξένης θελήσεως, ἀφοῦ ἡ παιδικὴ του ἡλικία καὶ ἡ διεκπαιδαγωγίς της εὐρίσκεται εἰς ξένας χεῖρας, ἀφοῦ μόλις μεγαλώσῃ ἀντιμετωπίζει ἀπειρίαν συνθηκῶν καὶ ἀναγκῶν, αἱ ὁποῖαι ὥς πολὺ ἰσχυρότεραι τῆς θελήσεώς του τὸν ἀναγκάζουν νὰ προσαρμοσθῇ τελείως μὲ αὐτάς, περιοριζόμενος εἰς ἓνα ἐντελῶς σχεδὸν παθητικὸν μηχανικὸν βίον. Μόλις γεννηθῇ ὁ ἄνθρωπος ἀμέσως τὸν ἀρπάζει ἡ κοινωνία, τοῦ ἐπιβάλλει τὴν γλῶσσαν της, τὴν θρησκείαν της, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα της, τὰς ἰδέας της, μεταχειριζομένη πρὸς τοῦτο ἰσχυρότατα ὑπνωτιστικὰ μέσα τὴν ἐκκλησίαν, τὸ σχολεῖον, τὰ διάφορα κοινωνικὰ ἰδρύματα, τὰς τρεχοῦ-

σας φιλοσοφικὰς καὶ καλλιτεχνικὰς δοξασίας κ.τ.λ. Ὅλα αὐτὰ τελείως ὑπνωτίζουν τὸ ἄτομον, ρυθμίζοντα πρὸς ὥρισμένην διεύθυνσιν τὸν ψυχικὸν κόσμον καὶ τὸν ἐγκέφαλον τοῦ μέλλοντος πολίτου. Ὅταν κατόπιν ὁ νέος φθάσῃ εἰς ὥριμον ἡλικίαν καὶ πρόκειται νὰ δράσῃ κοινωνικῶς ὡς «ἐλευθέριος πολίτης» ἔχει ἤδη μέσα του σχηματισμένον ὁλόκληρον κόσμον παραστάσεων, ἰδεῶν, αἰσθημάτων, ψυχώσεων, τὰ ὅποια βαθύτατα εἶνε ριζωμένα εἰς τὸ αἷμα του καὶ τὰ ὅποια οὔτε κἀν ὑποπτεύεται ὅτι τοῦ τὰ ἔχει δώσει ἡ κοινωνία του, ἀλλὰ παραδόξως τὰ νομίζει ὡς ἰδικά του, προερχόμενα διήθεν ἐξ ἰδίας ἐσωτερικῆς ἐμπνεύσεως καὶ συνάμα ὡς τὰ ἄριστα ἐν τῷ κόσμῳ, τὰ μόνα ἀγαπητὰ εἰς τὴν ψυχὴν του. Πολὺ ὀλίγα εἶνε τὰ ἐξαιρετικὰ μυαλά, τὰ δυνάμενα νὰ ἐξέλθουν τῆς ὑπνωτιστικῆς ταύτης καταστάσεως καὶ νὰ εἰπουν νέας ἰδέας ἀντιθέτους μὲ τὰς γενικῶς ἐπικρατούσας. Ἡ φωνὴ τῶν ὁμῶς πνίγεται εἰς τὸν ὠκεανὸν τοῦ ὑπνωτισμένου πλήθους. Καὶ ἐὰν βλέπωμεν ἐνίοτε ἰδέας νέας, αἱ ὁποῖαι γίνονται ἐπὶ τέλους δεκταὶ ὑπὸ τῆς κοινωνίας ἐκτοπίζουσαι τὰς παλαιάς, τὸ τοιοῦτον συμβαίνει διότι αἱ νέαι αὐταὶ ἰδέαι σεμπίπτουν καὶ συνταντίζονται μὲ ἓνα ἄλλον προοδευτικὸν παράγοντα τῆς ζωῆς, ὁ ὁποῖος καὶ κυρίως εἶνε ὁ κινητήριος μοχλὸς τῆς κοινωνίας, ἡ καθ' αὐτὸ αἰτία τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως. Ὁ σπουδαῖος οὗτος παράγων τὸν ὁποῖον συνήθως παραβλέπει ὁ ὑποκειμενικὸς ἰδεολόγος κοινωνιολόγος εἶναι αἱ ὕλικοι οἰκονομικαὶ ἀνάγκαι τῆς κοινωνίας. Περαιτέρω θὰ εἰπῶμεν λεπτομερῶς πῶς ὁ οἰκονομικὸς παράγων κινεῖ τὸν τροχὸν τῆς ἱστορίας, τώρα τονίζομεν ὅτι ἐκείνη μόνον ἡ κίνησις ἡ ἰδεολογικὴ γίνεταί δεκτὴ ὑπὸ τῆς κοινωνίας καὶ καρποφορεῖ ἡ ὁποία συμπύπτει μὲ τὴν κατεύθυνσιν τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως, παρουσιαζομένη οὕτως εἰπεῖν ὡς ἀπολογία αὐτῆς. Τουναντίον πᾶσα ἰδιὰ, πᾶσα ἰδεολογικὴ κίνησις, ἡ ὁποία δὲν στηρίζεται εἰς πραγματικὰς οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς, ἀλλὰ ἀποτερεῖ ἀταβιστικὸν ἀντίλαλον περασμένων ἐποχῶν εἶνε καταδικασμένη εἰς πλήρη ἀποτυχίαν.

Τοιοιτοτρόπως οἱ δύο τύποι τῶν κοινωνιολόγων μὲ ἀντίθετα ἐντελῶς μάτια βλέπουν συνήθως τὰ πράγματα. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον διὰ τὸν πρῶτον εἶναι αἰτία διὰ τὸν δεύτερον καταντᾷ ἀποτέλεσμα καὶ τανάπαυιν. Παράδειγμα ἀντικειμενικῆς κοινωνιολογίας δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ ἐπίσημος ἀστικὴ κοινωνιολογία, ὅπως γράφεται ἀπὸ τοὺς περισσότερους ἀστούς καθηγητάς, ἰδίως ὅμως ἡ μαρξιστικὴ κοινωνιολογία, ἡ οἰκονομικὴ δηλαδή ἀντίληψις τῆς ἱστορίας, σύμφωνα μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Καρόλου Μάρξ.

Αὐτοὶ εἶνε ἐξ ἀπόψεως μεθοδολογίας οἱ δύο τρόποι τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα. Κατ' ἀνάγκην πρέπει νὰ ἐκλέξῃ τις τὴν μίαν ἐξ αὐτῶν καὶ νὰ μένῃ πάντοτε πιστὸς καὶ συνεπὴς εἰς τὸ σύστημα του.

Ἡμεῖς, τὸ δηλοῦμεν εὐθὺς ἀμέσως, εἴμεθα ὁπαδοὶ τῆς ἀντικειμενικῆς, συνάμα οἰκονομικῆς μεθόδου καὶ σύμφωνα πάντοτε μὲ αὐτὴν θὰ προβῶμεν εἰς τὴν περαιτέρω ἀνάλυσιν τοῦ ἔργου μας.

Ἐκ τῆς ἀπόψεως μας ταύτης ὡς ἐξῆς ἀντιλαμβανόμεθα ἐν συντόμῳ τὴν μέχρι τοῦδε ἐξέλιξιν τῆς κοινωνίας.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ. Ὁ προϊστορικὸς ἄνθρωπος ἐν συγκρίσει μὲ τὸν σημερινὸν ὁ ὁποῖος κατέχει πολυποικίλα μέσα βιοπάλης εὐρίσκετο εἰς τρομακτικῶς δύσκολον θέσιν ἀπέναντι τῶν ἐχθρικῶν στοιχείων τῆς φύσεως καὶ τῶν διαφόρων κινδύνων, οἱ ὁποῖοι διαρκῶς ἠπειλοῦν τὴν ἀσθενὴ του ὑπαρξιν. Ἡ τελεία ἔλλειψις ἀναπτύξεως τοῦ ἐγκεφάλου τοῦ ἤτο βεβαίως ἡ αἰτία τῆς ὕλικῆς του ἀδυναμίας. Τὸ ἐνστικτον ὅμως τῆς αὐτοσυντηρήσεως καὶ ἡ ἔμφυτος τάσις του νὰ καταστήσῃ εὐκολωτέραν τὴν βιοπάλην του τὸν ἠνάγκασαν νὰ θέσῃ τὸ μυαλό του εἰς ἐνέργειαν καὶ νὰ ἐφεύρῃ ὅπλα καὶ ἐργαλεῖα πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ ἀγώνος του πρὸς τὰ ἔξω στοιχεία. Ἡ τελειοποίησις τῶν ὄπλων καὶ ἐργαλείων του κατ' ἀρχὰς ἐγένετο βεβαίως βραδύτατα, βαθμηδὸν ὅμως μὲ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματός του καθίστατο ὁλοκλήρως ἐντονωτέρα. Δαμάζων ὁ ἄνθρωπος τὴν φύσιν μὲ τὰ ἐργαλεῖα του, ἐδαμάζετο ταυτοχρόνως καὶ παρ' αὐτῆς δι' ἀντιστρόφου ἐπ' αὐτὸν ἐπιδράσεως. Ἡ ψυχικὴ ἐνέργεια καὶ ἡ πνευματικὴ ἐργασία τὴν ὁποίαν ἀνέπτυσεν εἰς τὸν ἀγῶνα του, μετετρέπετο βαθμηδὸν εἰς ἐσωτερικὸν πολιτισμόν, εἰς πολιτισμόν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ του κόσμου. Παραλλήλως λοιπὸν πάντοτε ἔβαινον καὶ ἀμοιβαίως ἐπηρεάζοντο ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐργαλείων μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν ιδιοτήτων. Καὶ ἐνόσω τὰ ἐργαλεῖα ἦσαν ἀτελεῖ, ἔμενε καὶ ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου ἀπλοῦς, αἱ ἀνάγκαι του ἐλάχιστα καὶ αἱ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ἀναμεταξύ των ἀρχέγονοι, ἀποκεντρωτικαὶ μᾶλλον καὶ ἀτομικιστικαί. Μὲ τὴν τελειοποίησιν ὅμως τῶν ἐργαλείων καὶ τὴν πρὸοδον τῶν ἐφευρέσεων ἐδημιουργήθη νέος κοινωνικὸς παράγων, τὰ ὑ λ ι κὰ ἀ γ α θὰ, τὰ προϊόντα δηλαδὴ τῆς παραγωγῆς, τὰ ὁποῖα καὶ ἐπέφερον ὁλόκληρον ἐπανάστασιν εἰς τὰς μέχρι τοῦδε ἀπλὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ἀναμεταξύ των. Μὲ τὴν ἐμφάνισιν τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, παρουσιάσθη ἀμέσως ἡ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη νὰ ρυθμισθῇ κοινωνικῶς ὅχι μόνον ὁ τρόπος τῆς παραγωγῆς τῶν προϊόντων, ἀλλὰ καὶ τῆς διανομῆς καὶ κατοχῆς αὐτῶν. Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς ἐξεδηλώθησαν δύο κεντρικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

Πρῶτον ἡ ἐγωϊστικὴ τάσις ἐκάστου ἀτόμου νὰ ἐξασφαλίσῃ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερα ὑλικά ἀγαθὰ διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ δευτερον νὰ προβῇ εἰς τὴν κατοχὴν αὐτῶν ἀντὶ πάσης θυσίας, ἐναντίον οἰωνδήποτε ἡθικῶν ὑπολογισμῶν, θέτων εἰς ἐνέργειαν τὸ ἀπλούστερον καὶ προχειρότερον μέσον τὴν φυσικὴν καὶ πνευματικὴν του ὑπεροχὴν, τὸ δίκαιον δηλαδὴ τοῦ ἰσχυροτέρου.

Τοιοῦτοτρόπως παρουσιάζεται ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς σκηνῆς νέος βαρυσήμαντος παράγων: Ἡ ἰ δ ι ω τ ι κ ῇ ἰ δ ι ο κ τ η σ ί α, ἡ πηγάσσα κατ' ἀρχὴν ἐκ τῆς ἀρπαγῆς καὶ ἡ μέλλουσα εἰς τὸ ἐξῆς νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὁ σπουδαιότερος παράγων, ὡς ὁ κεντρικὸς ἄξων πέριξ τοῦ ὁποίου νὰ περιστρέφονται καὶ συμφώνως μὲ τὸν ὁποῖον νὰ ρυθμίζονται αἱ ἐπίλοιποι ἀνάγκαι τῆς κοινωνίας. Τὰ τραγικὰ

ἐπακολουθήματα τῆς δημιουργίας ιδιωτικῆς ιδιοκτησίας ὑπῆρξαν διὰ τὴν μετέπειτα ἱστορίαν τῆς κοινωνίας ἀνυπολόγιστα. Ἡ μέχρι τοῦδε πάλῃ τῶν ἀνθρώπων μὲ τὰ ἄγρια θηρία καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς ἔξω φύσεως μὲ τὴν ἐμφάνισιν τῆς ιδιοκτησίας προσλαμβάνει χαρακτηριστὰ πάλῃ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, μεταξὺ τῶν μελῶν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς κοινωνίας. Τοιοῦτοτρόπως γεννᾶται ἡ πάλῃ τῶν τᾶξεων, ὁ βαρυσήμαντος αὐτὸς παράγων τῆς ἐξελίξεως. Ἄλλ' εἰς ἐκάστην πάλῃ κατ' ἀνάγκην ὑπάρχουν ἰσχυροὶ καὶ ἀδύνατοι, νικηταὶ καὶ ἡττημένοι καὶ ὡς ἀποτέλεσμα ὑποταγῇ καὶ προσαρμογῇ τοῦ ἡττημένου πρὸς τὸν νικητὴν. Τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ κοινωνία μετὰ ἄγριαν πάλῃ ἐδιχάσθη εἰς δυνάστας καὶ δυναστευομένους, εἰς κυρίους καὶ δούλους, εἰς πλουσίους καὶ πτωχοὺς. Ἐκτοτε ἡ κοινωνία μέχρι σήμερον παρ' ὅλας τὰς φαινομενικὰς ἐξωτερικὰς ἀλλαγὰς τῆς διετήρησε πάντοτε τὴν ἐσωτερικὴν οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν τῆς ἀναλλοίωτον, στηρίζασα τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἐπὶ τῆς ιδιωτικῆς ιδιοκτησίας μὲ τὴν φυσικὴν τῆς συνέπειαν, τὴν κατάμνησιν τῆς εἰς κοινωνικὰς τάξεις, ἐχούσας διαφόρους ὄχι μόνον τοὺς οἰκονομικοὺς ὅρους τῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν κοινωνικὴν θέσιν, τὴν ψυχολογίαν, τὸν πολιτισμὸν ἐν γενεῇ. Καὶ ἡ ἀρχὴ αὕτη τῆς ὑπάρξεως κοινωνικῶν τάξεων μὲ διαφόρους οἰκονομικοὺς καὶ ψυχολογικοὺς ὅρους καθώρισε εἰς τὰς κεντρικὰς γραμμὰς τὴν οὐσίαν τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς τῆς κοινωνίας καὶ τὴν φορὰν τῆς πολιτικῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος. Ἄς ἴδωμεν τώρα ἐν συντομίᾳ τὸν μηχανισμόν τῆς τεχνικῆς, οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἐξελίξεως τῆς ἀνθρωπότητος.

Τὰ μέσα τῆς βιοπάλῃς τοῦ ἀνθρώπου, ὡς εἵπομεν ἀνωτέρω, εἶχον κατ' ἀρχὰς τὴν μορφήν ἐπιθετικῶν καὶ ἀμυντικῶν ὁπλῶν, ἀναγκαίον διὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ ἐναντίον τῶν θηρίων. Βαθμὴδὸν ὁμως παραλλήλως μὲ τὰ ὅπλα ἐδημιούργησε καὶ ἐργαλεῖα πρὸς ἐκμετάλλεισιν τῆς γῆς καὶ τῶν λοιπῶν στοιχείων τῆς φύσεως. Ἀναλόγως τῆς μορφῆς τῶν ἐργαλείων καθωρίσθη βαθμὴδὸν καὶ ὁ τρόπος τῆς παραγωγῆς τῶν προϊόντων, τὸν ὅποιον ἠκολούθησεν ἀμέσως καὶ ἀνάλογος τρόπος τῆς διανομῆς καὶ κατανάλωσιν αὐτῶν. Ὁ τρόπος δὲ αὐτὸς τῆς παραγωγῆς καὶ διανομῆς τῶν προϊόντων ἐδημιούργησε κατ' ἀνάγκην καὶ ὠρισμένον οἰκονομικὸν καὶ κοινωνικὸν σύστημα, ὠρισμένον δηλαδὴ πολιτικῶν καθεστώσ. Καὶ διὰ τὰ φέρωμεν παραδείγματα, ὅτε λ. χ. ὁ ἀνθρωπος ὡς μόνον μέσον βιοπάλῃς εἶχε τὰ ὅπλα τὸν μὲ τὰ ὅποια ἐφόνευε τὰ πρὸς διατροφὴν αὐτοῦ ἀναγκαῖα ζῶα ὁ βίος τοῦ ἔφερε κατ' ἀνάγκην κυνηγετικὸν χαρακτῆρα, ἀτομιστικοῦ μᾶλλον, ἀσκόπως πλάνητος βίου. Βαθμὴδὸν μὲ τὴν ἐξημέρωσιν καὶ ἐκμετάλλεισιν τῶν κατοικιδίων ζώων ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου γίνεται μονιμότερος, κατ' ὁμάδας, προσλαβὼν τὸν νομαδικὸν ποιμνικὸν χαρακτῆρα. Περαιτέρω μὲ τὴν ἐφεύρεσιν τοῦ ἀρότρου καὶ τῆς καλλιεργείας τῆς γῆς ἐμφανίζεται νέον εὐρύτερον σύστημα, πολὺ μονιμώτερον τῶν προηγουμένων, τὸ γεωργικὸν φεοῦδαρχικὸν καθεστῶς καὶ τέλος μὲ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας ἐγκαθιδρύεται νέον, ἀπείρως εὐρύτερον καὶ μεγαλεπήβολον σύστημα, τελείως περιπλέξαν τὰς

κοινωνικὰς σχέσεις, τὸ σημερινὸν βιομηχανικὸν ἄστικόν καθεστὼς, τὸ ὁποῖον βεβαίως δὲν ἀποτελεῖ τὴν τελευταίαν λέξιν τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως.

Καθημερινῶς βλέπομεν ὅτι τὸ σημερινὸν ἄστικόν βιομηχανικὸν καθεστὼς γοργῶ τῷ βήματι βαίνει πρὸς μίαν ἀνωτέραν ὑπερβιομηχανικὴν μορφὴν μέλλουσαν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα νὰ θέσῃ τὰς βάσεις ἐνὸς κολλεκτιβιστικοῦ πανεργατικοῦ παλλαϊκοῦ καθεστῶτος. Ἡ ἐκάστοτε λοιπὸν μορφή τῆς κοινωνίας, τὸ ἐκάστοτε ἐπίσημον πολιτειακὸν καθεστὼς δὲν εἶνε ἄλλο τι, παρὰ ἡ ἀναπόφευκτος προσαρμογὴ τῶν κοινωνικῶν σχέσεων τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὰς ἐκάστοτε οἰκονομικὰς καὶ ὑλικὰς συνθήκας. Τὸ φεουδαρχικὸν λ. χ. καθεστὼς εἶνε ἡ προσαρμογὴ τῆς κοινωνίας πρὸς τὰς γεωργικὰς οἰκονομικὰς συνθήκας, τὸ ἄστικόν πρὸς τὰς ἐμπορικὰς καὶ βιομηχανικὰς κ.τ.λ.

Καὶ ἐνόσω τὰ ἐργαλεῖα, ἐπομένως καὶ ὠρισμένος τρόπος τῆς παραγωγῆς καὶ διανομῆς τῶν προϊόντων, μένουν στάσιμα, κατ' ἀνάγκην μένουν στάσιμοι καὶ αἱ οἰκονομικαὶ καὶ κοινωνικαὶ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων, αὐτὸ δηλαδὴ τὸ πολιτειακὸν καθεστὼς. Μόλις ὅμως ἐπέλθουν σπουδαῖαι ἐφευρέσεις καὶ τελειοποιήσεις εἰς τὰ ἐργαλεῖα, ἀμέσως παρατηρεῖται καὶ ἀνάλογος ἀλλαγὴ εἰς τοὺς οἰκονομικοὺς ὅρους συνεπιφέροντας ἀναγκαίαν καὶ ἀνάλογον ἀλλαγὴν τῶν κοινωνικῶν σχέσεων τῶν ἀνθρώπων ἀναμεταξύ των. Αἱ οἰκονομικαὶ διαφοραὶ ἐπέρχονται ἀπαρατηρήτως καὶ συσσωρεύονται βαθμὴδὸν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἐπέρχεται ἐπὶ τέλους στιγμή, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ μέχρι τοῦδε κοινωνικαὶ σχέσεις τῶν πολιτῶν καὶ τάξεων δὲν ἀνταποκρίνονται πλέον μὲ τοὺς νέους εὐρύτερους οἰκονομικοὺς ὅρους, τοὺς γεννηθέντας ἐν τῷ μεταξὺ ἀθροῦβως καὶ οἱ ὅποιοι ζητοῦν διέξοδον ἀπὸ τὸ ἀσφυκτικὸν καταστὰν δι' αὐτοὺς παλαιὸν καθεστὼς. Ἡ δυσαναλογία μεταξὺ οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν σχέσεων ὑπερβαίνει πλέον τὸ δυνατόν ὄριον τῆς συμβιώσεως, ἡ σύρραξις εἶνε ἀναπόφευκτος καὶ μοιραία.... Εἶνε ἡ στιγμή τῆς κοινωνικῆς ἐπαναστάσεως.... Ἡ πολιτικὴ ἀνατροπὴ ξεσπᾷ ἐν ὀνόματι νέων κοινωνικῶν ἰδεῶν, νέας κοινωνικῆς ἰδεολογίας, ἡ ὁποία δὲν εἶνε ἄλλο τι παρὰ ἡ ἀσυνείδητος διατύπωσις, ἡ ἀπολογία τῶν νέων οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ὅρων τῆς ζωῆς. Ἐκ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἡ κοινωνικὴ ἐπανάστασις πρέπει νὰ κριθῇ ὡς μία σπασμωδικὴ στιγμή τῆς ἐξελίξεως, λύνουσα ἀποτόμως καὶ ταχέως τὰς συσσωρευθεῖσας οἰκονομικὰς ἀντιθέσεις τῆς ζωῆς. Τὸ νέον οἰκονομικὸν καὶ κοινωνικὸν καθεστὼς ὡς ἀνωτέρα ἀπαίτησις τῆς ζωῆς κατ' ἀνάγκην θριαμβεύει, οἱ δὲ ἀντιπρόσωποι του ἐγκαθιδρύονται ὡς νέα κυριαρχοῦσα τάξις ἐπὶ κεφαλῇ τῆς κοινωνίας, προσαρμόζοντες τελείως τὰς κοινωνικὰς σχέσεις καὶ τὰ ἰδεώδη τῆς πολιτείας πρὸς τὰς νέας οἰκονομικὰς συνθήκας τῆς ζωῆς. Τοιοῦτοτρόπως ἐπέρχεται ἐπὶ ὠρισμένον χρονικὸν διάστημα ἰσορροπία μεταξὺ τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ὅρων τῆς ζωῆς.

Ἄλλ' ἡ νέα ἰσορροπία δὲν διαρκεῖ βεβαίως αἰωνίως. Ἐπειδὴ

οἱ οἰκονομικοὶ ὄροι ἐξελίσσονται πολὺ ταχύτερον τῶν κοινωνικῶν, κατ' ἀνάγκην θάπτουν ἢ βράδιον ἐπέρχεται νέα δυσαναλογία μεταξὺ τῶν ὄρων τῆς ζωῆς καὶ νέα ἐπομένως ἐπανάστασις πρὸς ἐγκαθίδρυσιν νέας ἰσορροπίας καὶ οὕτω καθέξης. Εἶνε ἡ αἰωνία ἐπανάληψις τοῦ ἰδίου πάντοτε στερεοτύπου φαινομένου τῆς ζωῆς. Κυρίως εἰπεῖν ἡ μέχρι τοῦδε ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον, δὲν εἶνε ἄλλο τι παρὰ ἀδιάκοπος σειρὰ πάλης τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν τάξεων ἀναμεταξύ των.

Εἰς τὰ περαιτέρω εἰδικὰ κεφάλαια τοῦ βιβλίου θὰ ὁμιλήσωμεν λεπτομερῶς περὶ ὧν τούτων, φέροντες ἄφθονα παραδείγματα ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος. Περιοριζόμεθα μόνον νὰ τονίσωμεν τώρα ὅτι ἡ πάλη τῶν τάξεων καθε ἄλλη παρὰ νὰ εἶνε ἀρνητικὸν καὶ ἐπιβλαβὲς φαινόμενον τῆς ζωῆς, ὅπως νομίζουν ὅλοι σχεδὸν οἱ ἠθικολόγοι καὶ ὑποκειμενικοὶ κοινωνιολόγοι. Τουναντίον, ὡς ἀναπόφευκτος βιολογικὴ ἀνάγκη δὲν δύναται παρὰ νὰ εἶνε προοδευτικὴ καὶ βεβαίως παρουσιάζει τὸ ἰσχυρότερον ὄπλον τὸ ὁποῖον διαθέτει ἡ ἐξέλιξις πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ προοδευτικοῦ σκοποῦ της. Ἡ πάλη καὶ ὁ τόνος αὐτῆς δεικνύουν ἀκριβῶς τὸν βαθμὸν τῆς ἐκάστοτε τελουμένης ἐσωτερικῆς κοινωνικῆς ζυμώσεως καὶ τὴν ἀξίαν τῆς καθόλου βιολογικῆς κινήσεως. Ὅσον μεγαλειτέρα ἡ ἔντασις τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, τόσον ἐντονωτέρα καὶ ἡ πάλη τῶν τάξεων. Τουναντίον ἑλλειψις πάλης τῶν τάξεων εἶνε τὸ ἀσφαλέστερον κριτήριον κοιμωμένης καὶ ἀδρανούς καὶ καθ' ὅλα κοινωνίας. Ἐν ἀπλοῦν βλέμμα εἰς τὴν σημερινήν μας κοινωνίαν ἀποδεικνύει εὐκόλως τὴν ἀλήθειαν ταύτην. Ἀφ' ἐνὸς βλέπομεν κοχλάζουσιν πάλιν τῶν τάξεων εἰς τὴν ὀλοζώντανην εὐρωπαϊκὴν καὶ ἀμερικανικὴν κοινωνίαν, ἀφ' ἑτέρου παντελῇ ἑλλειψιν αὐτῆς εἰς τὴν κοιμωμένην ἀκόμη φεουδαρχικὴν Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν. Ἡ πάλη εἶνε ἡ βάσις τῆς ζωῆς· αὐτὴ τονώνει τὰ νεύρα, παραινεῖ τὸ ἄτομον πρὸς δράσιν, διοργάνωσιν, πειθαρχίαν, ἀνάπτυξιν τέλος τῶν πνευματικῶν καὶ ὑλικῶν τῶν δυνάμεων καὶ διεκπαιδευγώγησιν τοῦ χαρακτῆρος του. Ὅρθότατα δὲ ὁ μέγιστος τῶν νεωτέρων φιλοσόφων Ἑμμανουήλ Κάντιος εἶπεν ὅτι «ὁ ἄνθρωπος τείνει εἰς τὴν ὁμόνοιαν, ἀλλ' ἡ φύσις πολὺ γνωστικωτέρα αὐτοῦ τὸν ἄγει πρὸς τὴν διχόνοιαν, προσπαθοῦσα δι' αὐτῆς νὰ ἐξυπηρετήσῃ καλλίτερον τὴν προοδευτικὴν ἐξέλιξιν τῆς ζωῆς» καὶ συμπληρῶναι ἄλλος τιτάν τῆς γερμανικῆς σκέψεως, ὁ ὑψιπετής Γκαίτε: «τὸ ὅμοιον μᾶς ἀφίνει ἀπαθεῖς καὶ ἀδιαφόρους· τὸ διάφορον καὶ ἀσύμφωνον εἶνε ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μᾶς καθιστᾷ ἐνεργητικοὺς καὶ δραστηρίους...»

Οἱ οἰκονομικοὶ λοιπὸν λόγοι καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν πηγάζουσα πάλη τῶν τάξεων, εἶνε κατὰ τὸν ἀντικειμενικὸν κοινωνιολόγον τὸν ὁπαδὸν τῆς οἰκονομικῆς ἀντιλήψεως τῆς ζωῆς, ὁ σπουδαιότερος παράγων ὁ ρυθμίζων τὰς ἀλλαγὰς τῆς κοινωνίας, ἐν ἀντιθέσει, ὡς εἶδομεν, μετὰ τὸν ὑποκειμενικὸν ἰδεολόγον, ὁ ὁποῖος παραδέχεται ὡς τοιοῦτον τὰς ἰδέας. Βεβαίως καὶ ὁ ἀντικειμενικὸς κοινωνιολόγος παραλλήλως μετὰ τὸν οἰκονομικὸν παράγοντα λαμβάνει ὑπὸ σοβαρῶν ἐποψιν καὶ τὸν ψυχικὸν καὶ πνευματικὸν τοιοῦτον.

Παραδέχεται ὅμως ὅτι ὁ οἰκονομικὸς παράγων ὡς ἰσχυρότερος τῶν ἄλλων πάντοτε σχεδὸν ὑπερισχύει καὶ ἀναγκάζει τοὺς ἄλλους νὰ προσαρμοσθοῦν μὲ αὐτόν. Τὸ θρησκευτικὸν λ.χ. αἵσθημα κατ' αὐτὸν εἶνε μία ἔμφυτος ἰσχυρὰ μεταφυσικὴ ἀνάγκη τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἐξ ἴσου ἀναπόφευκτος ὅπως καὶ αἱ ὕλικαι ἀνάγκαι. Εἶνε ἡ μυστικοπαθὴς ἐκστασις τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὁ φόβος τοῦ συνάμα πρὸ τῶν ἀγνώστων μυστηρίων τῆς φύσεως. Ὡς ἀνάγκη δὲν ἡδύνατο παρὰ νὰ ἐξυπηρετηθῇ καὶ αὐτὴ καὶ ὄχι μόνον κατ' αὐτομόν, ἀλλὰ καὶ κοινωνικῶς. Τοιοῦτοτρόπως γεννῶνται αἱ διάφοροι μεταφυσικαὶ θρησκείαι καὶ ὡς ἐπακολούθημα αὐτῶν ἰδιαιτέρα τάξεις ἀνθρώπων, χρησιμευόντων ὡς μεσάζον πρόσωπον μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ θείου: Ὁ κληρὸς, οἱ ἱερεῖς. Ἡ θρησκεία ἄρα δὲν εἶνε τυχαῖον τι ἐνσυνείδητον πονηρὸν ἐπινόημα τῶν ἱερέων, ὅπως νομίζουν πολλοὶ ὑποκειμενικοὶ κοινωνιολόγοι, ἀλλ' ἀναπόφευκτον ἰδεολογικὸν καθεστὼς, ἐξυπηρετοῦν ὠρισμένας ψυχικὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐπομένως προωρισμένον νὰ ζήσῃ ἐφ' ὅσον ὑφίσταται καὶ ἡ μεταφυσικὴ κατάνυξις τοῦ ἀνθρώπου πρὸ τοῦ μυστηρίου τῆς δημιουργίας.

Ἀλλὰ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα μὲ τὴν πρόοδον τῆς κοινωνίας ἀλλάζει καὶ αὐτὸ μορφήν προσαρμοζόμενον πρὸς τὸ ἐκάστοτε ἐπίπεδον τῆς ἀναπτύξεως καὶ τὰς ἐκάστοτε ψυχικὰς καὶ κοινωνικὰς ἀνάγκας τῶν ἀνθρώπων. Κατ' ἀρχὰς λ.χ. ὅλαι αἱ θρησκείαι φέρουν καθαρὸν μεταφυσικὸν χαρακτῆρα. Ἀπὸ τὸν ἀπλοῦν καὶ πεζὸν φετιχισμόν τῶν ἀγρίων λαῶν, μέχρι τῆς ποιητικῆς ἀνθρωποκεντρικῆς ἐθνικῆς θρησκείας τῶν ἀρχαίων λαῶν, ὅλαι εἶναι θρησκείαι καθαρῶς μεταφυσικαί, καθορίζουσαι τὰ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι τοῦ θείου, τοῦ ἀπαιτοῦντος διαρκῶς ἐξευμένισιν. Κατόπιν αἱ θρησκείαι, ἰδίως διὰ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ (δεκάλογος Μωϋσῆ, Χριστός, Μωάμεθ κ.τ.λ., προσλαμβάνουν παραλλήλως μὲ τὸν μεταφυσικὸν καὶ κοινωνιολογικὸν ἡθικο-λογικὸν χαρακτῆρα, προσπαθοῦσαι δηλαδὴ νὰ καθορίσουν ὄχι μόνον τὰς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ἀναμεταξύ των καὶ τοῦτο ἐν ὀνόματι τοῦ θείου πάντοτε, ἐνῶ ἄλλοτε τὰς ἡθικὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων καθώριζε ἀνθρωπίνη κοινωνικὴ νομοθεσία. Ὁ σημερινὸς χριστιανισμὸς μῖγμα ἐλληνο-ἰουδαϊκόν, περιέχει τὰ στοιχεῖα τῶν δύο νοοτροπιῶν: τὸ μεταφυσικόν, μᾶλλον ἑλληνικόν καὶ τὸ ἡθικο-κοινωνιολογικόν, μᾶλλον ἰουδαϊκόν. Ἀναλόγως τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐκάστοτε χριστιανοῦ ὑπερισχύει πότε τὸ ἓν, πότε τὸ ἄλλο στοιχεῖον. Εἰς τὰς μυστικοπαθεῖς ψυχὰς τὰς ἐχούσας ζωηρὰν τὴν φαντασίαν ὅπως συνήθως εἶνε τὰ παιδιὰ, αἱ γυναῖκες καὶ ὄχι ὀλίγοι μυστικοπαθεῖς ἄνδρες ὑπερισχύει τὸ μεταφυσικὸν στοιχεῖον, εἰς τοὺς ψυχραίμους ὀρθολογιστικοὺς τουναντίον χαρακτῆρας τὸ ἡθικο-κοινωνιολογικόν. Σήμερον εἰς τὴν ὑψηλὰς πνευματικὰς σφαίρας τῆς Εὐρώπης τὰς φιλοσοφικῶς μορφωμένας ὑπάρχει ἡ καταφανὴς τάσις νὰ δημιουργηθῇ νέον θρησκευτικὸν κίνημα, τὸ ὁποῖον ἐξ ἴσου νὰ ἔχῃ ἀπαλλαχθῇ ὄχι μόνον ἀπὸ τὸν ἀπλοῦν θρησκευτικὸν δογμα-

τισμὸν τοῦ πλήθους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν quasi ἐπιστημονικὴν ἀθεΐαν τῶν ὑλιστῶν, συνάμα δὲ καὶ νὰ ἔχῃ ὑπερνικήσῃ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀναμίξεως ἠθικο-κοινωνιολογικοῦ στοιχείου εἰς τὴν θρησκείαν, ἡ ὁποία πρέπει νὰ μείνῃ κατ' αὐτὸ καθαρώς μεταφυσική, ἔξυπηρετοῦσα μόνον τὸ βαθύτερον μυστικοπαθὲς αἰσθημα τῆς κατανύξεως τῆς ψυχῆς πρὸ τοῦ ἀλύτου μυστηρίου τῆς δημιουργίας, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου σταματᾷ ἀνίσχυρος καὶ ἡ κριτικὴ φιλοσοφία καὶ ἡ νέα φιλοσοφο-κριτικὴ κατεύθυνσις τῶν φυσικῶν καὶ βιολογικῶν ἐπιστημῶν.

Καὶ αὐτὰ μὲν ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐσωτερικὴν ὑπόστασιν καὶ ἐκδήλωσιν τῆς θρησκείας κατ' ἄτομον. Κοινωνικῶς ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἦτο ἀρχετὰ ἀπομεμακρυσμένη ἀπὸ τὸ γράμμα τοῦ ἠθικοῦ κώδικος τῆς. Καὶ τοῦτο πρῶτον διότι τὰ ἠθικά τῆς παραγγέλματα ἔρχονται εἰς ἀντίφασιν μὲ τοὺς ὑλικοὺς ὅρους τῆς ζωῆς καὶ δεῦτερον διότι ἡ ἐκκλησιαστικὴ τῆς διοργάνωσις τελείως ἠναγκάσθη νὰ προσαρμοσθῇ μὲ τὸ οἰκονομικὸν καὶ κοινωνικὸν καθεστῶς ὡς πολὺ ἰσχυροτέρα αὐτῆς. Τοιουτοτρόπως εἰς ὅλας τὰς ἐποχὰς βλέπομεν τὴν αἰώνιον συμμαχίαν τοῦ κλήρου μὲ τοὺς πολιτικοὺς ἄρχοντας. Ἐξαιρέσεις ἐγένετο ὅσαςκις ὁ κλῆρος ἠθέλῃσε νὰ προσλάβῃ καὶ κοσμικὴν ἐξουσίαν μὲ οἰκονομικὴν διοργάνωσιν, ὅποτε κατ' ἀνάγκην ἦλθε εἰς προσωρινὴν σύγκρουσιν μὲ ἄλλους πολιτικοὺς παράγοντας. Ἀλλ' ἠναγκάσθη πάντοτε νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ προσαρμοσθῇ πρὸς αὐτοὺς ὑποχρεωθεὶς νὰ καθυγάσῃ καὶ εὐλογήσῃ τὸ ἀπανταχοῦ πολιτικὸν καθεστῶς, τὸ ἀσυγκρίτως ἰσχυρότερον αὐτοῦ.

Καὶ ἐὰν ἐπισκοποῦντες ἐκ τῶν ὑστέρων μᾶς φαίνεται ὅτι ἡ θρησκεία εἰς τὸ σύνολον τῶν αἰώνων καὶ γενεῶν ἐπέδρασε εὐεργετικῶς ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος, διεκπαιδαγωγήσασα τὸ ἦθος καὶ τὴν ψυχὴν αὐτῆς, δὲν δυνάμεθα ἐξ ἄλλου νὰ ἀποφύγωμεν τὴν σκέψιν ὅτι ἡ ἠθικὴ αὐτῇ ἐξέλιξις καὶ ἄνευ τῆς θρησκείας, ὑπὸ οἰασοδήποτε ἄλλας συνθήκας, θὰ ἦτο ἐξ ἴσου ἀναπόφευκτος, ἅπαξ παρεδέχθημεν ὅτι προηγεῖται τῆς θρησκείας ὠρισμένη οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ἐξέλιξις, ὅχι μόνον ἀνεξάρτητος αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τόσον ἰσχυρὰ ὥστε νὰ ὑποτάξῃ καὶ προσαρμόσῃ πρὸς αὐτὴν ὅλας τὰς ψυχικὰς καὶ πνευματικὰς ἐκφάνσεις τῆς κοινωνίας. Ἐν πάσῃ περιπτώσει καὶ ἂν ἀκόμα παραδεχθῶμεν πλαγίαν τινά, δευτερεύουσιν καὶ ἐξ ἀντακλάσεως ἐπίδρασιν τῆς θρησκείας ἐπὶ τῆς κοινωνίας, τὸ τοιοῦτον δὲν δύναται βεβαίως νὰ ἀλλάξῃ τὴν οὐσίαν τῆς οἰκονομικῆς ἀντιλήψεως τῆς ἱστορίας, ἅπαξ ὀφθαλμοφανῶς εἶδομεν ὅτι ὁ κύριος παράγων πρὸς τὸν ὁποῖον προσαρμόζονται ἀναγκαστικῶς οἱ λοιποὶ εἶνε ὁ οἰκονομικὸς ὁ ὁποῖος καὶ προσδιορίζει τὴν γενικὴν μορφήν καὶ κατεύθυνσιν τῆς κοινωνίας.

Ταῦτα ἐν συντόμῳ περὶ θρησκείας ἃς ἴδωμεν τῶρα τοὺς ἄλλους ἰδεολογικοὺς παράγοντας: τὰς ἰδέας καὶ τὸ καλλιτεχνικὸν αἶσθημα.

Ὅπως ὁ μεταφυσικὸς θρησκευτικὸς οὕτω καὶ ὁ φιλοσοφικὸς καὶ αἰσθητικὸς παράγων εἶναι ἰσχυροὶ αὐτοτελεῖς ἔμφυτοι ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρώπου, αἱ ὁποῖαι διαρκῶς ζητοῦν διέξοδον καὶ ἱκανοποίησιν.

Τὸ ἐμπεριεχόμενον των ὅμως τὸ λαμβάνουν ἀπὸ τὰς ἐντυπώσεις τοῦ ἔξω κόσμου, ἀπὸ τὸ περιβάλλον. Ὅσον ζωντανότερον καὶ πολυπλοκώτερον εἶνε τοῦτο, τόσον καὶ αἱ φιλοσοφικαὶ καὶ αἰσθητικαὶ ἐκδηλώσεις πλουσιώτεραι καὶ πολυσυνθετώτεραι. Ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις λαμβάνει συνήθως ὡς ἀντικείμενον μελέτης, ἢ τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως γενικῶς, ἢ τὰς ἐκφάνσεις τοῦ κοινωνικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου. Ἐμᾶς ἐνδιαφέρει κυρίως ἡ κοινωνιολογικὴ πνευματικὴ δράσις τοῦ ἀνθρώπου. Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὀφείλομεν νὰ διατυπώσωμεν ἐν περιεργον γεγονὸς ὅτι αἱ ἰδέαι τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἔχουν καθαρὰν καὶ ἀνεξάρτητον τὴν προέλευσιν, ἀλλὰ καθ' ὁλοκληρίαν ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὴν ψυχικὴν τοῦ κατὰστασιν, προσαρμοζόμεναι δουλικῶς πρὸς αὐτήν. Ἡ ψυχικὴ δὲ κατὰστασις τοῦ ἀνθρώπου ἐξαρτᾶται ὄχι μόνον ἀπὸ ἐσωτερικῶς κληρονομικὰς ιδιότητας, καθοριζούσας τὸν ἀτομικὸν χαρακτήρα καὶ τὴν ιδιουσυχρασίαν τοῦ ἀτόμου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐξωτερικῶς λόγους, ἀπὸ τὰς κοινωνικὰς δηλαδὴ συνθήκας τῆς ἐποχῆς καὶ τοῦ τόπου τοῦ ἐν γένει καὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς τοῦ θέσεως ἐν μέρει. Ἰδίως ὁ τελευταῖος παράγων ἡ ἀτομικὴ τοῦ δηλαδὴ οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ κατὰστασις καθορίζει τὴν ψυχικὴν τοῦ διαθέσιν, τὸν ὁρισμένον ψυχικὸν του τόνον, ὁ ὁποῖος κυρίως εἶνε ἡ πρώτη κινητήριος δύναμις τὸ *primum movens*, τὸ γεννῶν καὶ προσδιορίζον τὴν κατεύθυνσιν τῆς πνευματικῆς του δράσεως.

Αἱ ἰδέαι τοιοῦτοτρόπως καταντοῦν ἡ ἀπολογία, ὁ δικηγόρος τῆς ψυχῆς μας. Καὶ δικαιοῦτατα εἶπεν εἰς μέγας φιλόσοφος ὅτι ἡ ἱστορία τῶν ἰδεῶν μας εἶνε ἡ ἱστορία τῆς καρδίας μας.

Συνεπὴς πάντοτε εἰς τὸ σύστημα του ὁ ὁπαδὸς τῆς οἰκονομικῆς ἀντιλήψεως τῆς ἱστορίας φρονεῖ ὅτι αἱ ἰδέαι τῶν κατὰ καιρὸν κοινωνικῶν ἰδεολόγων δὲν ἦσαν ἄλλοτι παρὰ ἡ ἀντανάκλασις καὶ ἡ ἀπολογία τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ὄρων τῆς τάξεώς των. Οὐδέποτε ἰδεολόγος δύναται νὰ φαντασθῇ καὶ κηρύξῃ ἰδέας ἀντικρουόμενας μὲ τὰς οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς συνθήκας τῆς τάξεώς του. Καὶ ἐὰν ὑπάρχουν μερικαὶ ἐξαιρέσεις αὗται εἶνε τόσον ὀλίγαι (Saint-Simon, Kropotkin, Bakounine, Tolstoï, Engels κ.τ.λ. κ.τ.λ.) μετὰξὺ τῶν χιλιάδων ἀντιθέτων, ὥστε διὰ τῆς σπανιότητος των ἀκριβῶς ἐπιβεβαίουν τὸν κανόνα. Εἰς τοὺς ἐξαιρετικούς αὐτοὺς χαρακτήρας ἀπλούστατα τὸ ἀλτρουϊστικόν, ἠθικὸν καὶ ἰδεολογικὸν στοιχεῖον εἶνε τόσον ὑπερτροφικὸν ὥστε ἐπισκιάζει τελείως τὸ ἐγωϊστικὸν ὑλιστικὸν τοιοῦτον. Οὐχὶ λοιπὸν αἱ ἰδέαι δημιουργοῦν τὰ κοινωνικὰ καθεστῶτα, ὅπως φρονοῦν οἱ ἰδεαλισταὶ κοινωνιολόγοι, ἀλλὰ τανάπαλιν τὰ οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ καθεστῶτα γεννοῦν τὰς ἰδέας, καὶ τὰς ὠθοῦν πάντοτε νὰ ὑπερασπίζωνται τὰ καθεστῶτα ταῦτα. Τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1789 λ.χ. δὲν τὴν ἐδημιούργησαν οἱ ἰδεολόγοι φιλόσοφοι καὶ ἐγκυκλοπαιδισταὶ (Montesquieu, Voltaire, Rousseau, Diderot, Holbach, Condorcet, Helvetius, κ.τ.λ.), ὅπως φρονοῦν οἱ ἰδεαλισταὶ κοινωνιολόγοι, ἀλλὰ τὸ νέον οἰκονομικὸν ἀστικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον ἐξήτει διεξοδὸν ἀπὸ τὸ ἀσφυκτικὸν πλέον καταστὰν φεουδαρχικὸν καθεστῶς.

Οἱ ἐγκυκλοπαιδισταὶ ἰδεολόγοι χωρὶς ἴσως καὶ νὰ τὸ ὑποπεύωνται ἔγιναν ἀπλουστάτα τὰ ὄργανα, οἱ διερμηνεῖς, οἱ ἀπολογηταὶ τῶν διαφορῶν ἀστικῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν, αἱ ὁποῖαι ὡς ἐντελῶς ὥριμοι πλέον ἦσαν εἰς τὰς καρδίας καὶ τὰ στόματα ὄλων τῶν ἀστῶν, τὰς ὁποίας ὅμως αὐτοὶ οἱ πνευματικῶς ἀνώτεροι διετύπωσαν καλύτερα καὶ συστηματικώτερα. Οὐχὶ λοιπὸν αὐτοὶ ἐδημιούργησαν τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλὰ τουναντίον ἡ ἐπανάστασις μοιραίως τοὺς ἐγέννησε καὶ βεβαίως ἐὰν δὲν ἦσαν αὐτοὶ θὰ εὐρίσκοντο ἄλλοι νὰ φωνάζουν. Πάντως ἡ ἐπανάστασις θὰ ἐγένετο ἀφοῦ εἶχεν ὀριμᾶσαι νέον τελειότερον οἰκονομικὸν σύστημα ζητοῦν κοινωνικὴν ἀποκατάστασιν. Κατὰ τὸν ἴδιον ἀκριβῶς τρόπον πρέπει νὰ ἐξηγηθοῦν καὶ ὅλα τὰ παρόμοια κοινωνικά γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἐξωτερικῶς φαίνονται ἰδεολογικῆς δῆθεν ὑποστάσεως. Δι' αὐτὰ θὰ γίνῃ εὐρύτερος λόγος εἰς τὰ περαιτέρω κεφάλαια τοῦ βιβλίου. Εἰδικῶς διὰ τὰ λογοτεχνικά καὶ καλλιτεχνικά προϊόντα ὁ ὁπαδὸς τῆς ὑλιστικῆς ἀντίληψως τῆς ἱστορίας, συνεπῆς πάντοτε εἰς τὸ σύστημα του, δὲν δύναται παρὰ νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν ἰδίαν μέθοδον καὶ ἀντίληψιν. Καὶ αὐτὰ κατ' αὐτὴν ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὰς ἐκάστοτε οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν ἀνάλογον ψυχολογίαν τῶν. Καὶ δι' αὐτὸ ἀκριβῶς παρατηροῦμεν τὸ ἐξῆς χαρακτηριστικὸν γεγονός.

“Ὅσα ἔργα ἐγράφησαν ἐν καιρῷ ἐπαναστατικῆς κοινωνικῆς ζυμώσεως, ἡ ἐκτάκτων ἱστορικῶν γεγονότων, εἶναι πάντοτε ζωντανά, σφριγῶντα, ἀντικατοπτρίζοντα τὰ ζωντανὰ αἰσθήματα, τὰς συγκινήσεις καὶ τὰ ζωτικὰ συμφέροντα τῆς ἐποχῆς.

Τουναντίον ὅλα τὰ πνευματικὰ προϊόντα, τὰ γραφέντα εἰς ἡσυχον κοινωνικὴν ἐποχὴν ἄνευ ἐσωτερικῆς δημιουργικῆς ἐργασίας, ἄνευ ἐσωτερικῶν ἀντιθέσεων καὶ πάλης κοινωνικῆς ἢ φυλετικῆς εἶναι ἐντελὼς νεκρά, ἀψυχα, ἀνούσια, ψυχρὰ ἀπομίμησης περασμένων ζωντανωτέρων ἐποχῶν. Καὶ διὰ νὰ φέρομεν παραδείγματα λαμβάνομεν ἐν καὶ μόνον ἐπὶ τοῦ παρόντος: τὸν ἀληθῆ καὶ ψευδῆ κλασικισμόν. Ὁ ἀληθὴς κλασικισμὸς ἐγεννήθη ἐν στιγμῇ σφριγώσης κοινωνικῆς ζυμώσεως καὶ ἐκτάκτου δημιουργικῆς φυλετικῆς δράσεως, ἀπῆχε δὲ τὰ ζωντανὰ αἰσθήματα, τὴν μεγαλουργὸν ἔξαρσιν καὶ τὰς ὁμαλὰς ἰδέας τῆς ἐποχῆς του, ἐν ἐνὶ λόγῳ τὴν φυσικὴν νοοτροπίαν τοῦ ἐλλογο-ρωμαϊκοῦ κόσμου, πληρέστατα ἀνταποκρινόμενην μετὰ τὰς ἱστορικὰς καὶ κοινωνικὰς συνθήκας τῆς ἐποχῆς του.

Ὁ ψευδοκλασικισμὸς τουναντίον εἶνε ἐν ψυχρότατον ψευδὲς φαινόμενον, μία νεκρὰ ἀπομίμησης τῶν τύπων μόνων καὶ ὄχι τῆς οὐσίας ἐνὸς παρελθόντος πολιτισμοῦ ξένης κοινωνίας μετὰ ἐντελῶς διαφορῶν κοινωνικὰς συνθήκας καὶ διάφορον πολιτισμόν. Εἶνε ἡ ἀπομίμησης τοῦ ἀρχαίου κλασικισμοῦ ὑπὸ τῆς μεσαιωνικῆς, φεουδαρχικῆς κοινωνίας. Βεβαίως τὸ φαινόμενον τῆς υἱοθετήσεως δὲν ἦτο τυχαῖον, διότι τυχαῖα πράγματα δὲν ὑπάρχουν εἰς τὴν ἱστορίαν, Ἡ μεσαιωνικὴ φεουδαρχικὴ κοινωνία κατ' ἀνάγκην ἔπρεπε νὰ υἱοθετήσῃ τὸ νεκρὸν ψευδοκλασικὸν σύστημα, διότι ἡ ἴδια ὡς ἐκ τῆς φεουδαρχικῆς τῆς ὑποστάσεως, εὐρισκομένη εἰς ἐντελῶς ἡσυχον κοινωνικὴν ἐποχὴν, ἄνευ οὐδεμιᾶς κοινωνικῆς καὶ ἐθνικῆς κί-

νήσεως, άνευ τής παραμικράς έσωτερικής ζυμώσεως και κοινωνικής διαμάχης ήτο αδύνατον νά δημιουργήση ιδιικήν της ζωντανήν έπαναστατικήν ιδεολογίαν, λογοτεχνίαν και τέχνην. Η αδράνεια τών οικονομικών και κοινωνικών όρων της έφερε κατά φυσικήν συνέπειαν και αδράνειαν πνευματικής ζωής.

Έπειδή όμως ως κοινωνία είχε ανάγκην κάποιας πνευματικής κινήσεως ήναγκάσθη νά προστρέξη εις τās προηγουμένης εποχάς, εις τούς προηγουμένους πολιτισμούς, τούς ευτυχώς αρκετά πλουσίους όπως δανείσουν εις αυτήν την ιδεολογίαν των.

Τοιουτοτρόπως ή φεουδαρχική κοινωνία εγκαθίδρυσε νεκρά γλωσσικά, λογοτεχνικά, φιλοσοφικά και καλλιτεχνικά συστήματα, λαμβάνουσα αυτά ούχι εκ της ζωντανής ούσιαστικής απόψεως των άλλ' εκ μιās τυπικής, έντελώς άψύχου διδούσης προσοχήν εις τόν κάλλος μάλλον της μορφής παρά εις την φιλοσοφικήν και κοινωνικήν ουσίαν τών λεγομένων.

Η ψυχρά αυτή προσήλωσις εις παλαιούς πολιτισμούς εγέννησε την ιδέαν ενός κοινού άνθρωπίνου κλασσικοϋ τύπου, έχοντος δήθεν σημασίαν άπόλυτον δι' όλες τās εποχάς και τούς τόπους.

Η ψευδοκλασσική αυτή τάσις ήτο φυσική και αναπόφευκτος δια μίαν φεουδαρχικήν άριστοκρατικήν κοινωνίαν, ή οποία τόν λαόν τόν έθεώρει δοϋλον, τόν εκράτει εις μεγάλην απόστασιν εις όλες του τās ζωϊκάς εκφάνσεις: τήν γλώσσαν του, τὰ τραγούδια του, τήν ψυχήν του, τὰ ήθη και έθιμα του τὰ έθεώρει ΧΥΔΑΙΑ και έπομένως άνίκανα νά χρησιμεύσουν ως υλικόν νέου πνευματικού πολιτισμού.

Μόλις όμως εκλονίσθη ό φεουδαρχισμός και έπνευσε ή αύρα τής άστικής έλευθερίας, μόλις εγκαθιδρύθη τόν άστικόν δημοκρατικόν καθεστώς, τόν όποιον ως βάσιν είχε τὰ δικαιώματα τοϋ λαοϋ, θεωρούν πράγματι κάθε εκφανσιν της λαϊκής ψυχής ως τήν γνησίαν πηγήν της ζωής, έπομένως και της καλλιτεχνικής έμπνεύσεως, άμέσως κατέπεσε και τόν μέχρι τοϋδε άκλόνητον οικοδόμημα τοϋ ψευδοκλασσικισμού.

Τὰ νέα πνευματικά και καλλιτεχνικά κινήματα, ό ρωμαντισμός και βραδύτερον ό ρεαλισμός, ραγδαίως εξετόπισαν τόν ψευδοκλασσικισμόν, άντλοϋντα τήν έμπνευσίν των από τās λαϊκάς παραδόσεις, μυθολογικάς και θρησκευτικάς, τὰ λαϊκά τραγούδια, τήν λαϊκήν ψυχήν, τὰ λαϊκά ήθη και έθιμα μη έντρεπόμενα νά μεταχειρισθοϋν τήν λαϊκήν γλώσσαν ως τόν μόνον ζωντανόν όργανον, τόν δυνάμενον νά χρησιμοποιηθῇ δια μίαν πραγματικώς ζωντανήν, φυσικήν λογοτεχνικήν κίνησιν. Παρομοία κινήσις ήτο πράγματι κλασσική, σύμφωνος δηλαδή καθ' όλα με τās κοινωνικάς συνθήκας της εποχής της και έπομένως ανάλογος με τόν άληθῆ κλασσικισμόν τοϋ αρχαίου κόσμου, ό όποιος επίσης ήτο φυσικός εις τήν εποχήν του. Ό,τι συνέβη εις τήν λογοτεχνίαν συνέβη και εις τās ωραιάς τέχνας, όπου ως γνωστόν τὰ νέα άστικά καλλιτεχνικά κινήματα ύστερον από φανατικήν πάλην με τὰ ψευδοκλασσικά δόγματα της ακαδημίας (Lebrun, Ingres κτλ.) κατώρθωσαν νά εκλαϊκεύσουν τās ωραιάς τέχνας άντλοϋντα τὰ θέματα και τās έμπνεύσεις των από

τὴν αἰωνίως ἀστείρωτον λαϊκὴν πηγὴν. Περιττὸν νὰ ἀναφέρωμεν τὴν περιβόητον πάλιν τῶν *contouristes* μὲ τοὺς *coloristes*, τῶν κλασσικῶν μὲ τοὺς ρομαντικοὺς καὶ κατόπιν τοὺς ρεαλιστάς, ὡς καὶ τὴν σημερινὴν τάσιν δημιουργίας προλεταρικῆς φιλολογίας καὶ τέχνης. Περιττὸν νὰ ἀναφέρωμεν ὀνόματα, διότι θὰ ἔπρεπε νὰ γεμίσωμεν σελίδας ὁλοκλήρους αἱ ὁποῖαι θὰ μᾶς ἀπεμάκρυνον πολὺ ἀπὸ τὸ κύριον θέμα μας. Ἀρκεῖ νὰ τονίσωμεν ὅτι παντοῦ καὶ πάντοτε αἱ ψυχικαὶ καὶ πνευματικαὶ ἐκφάνσεις παρηκολούθησαν πιστῶς τὰς βαθυτέρας οἰκονομικὰς ἐπομένως καὶ κοινωνικὰς πολιτικὰς μεταβολάς. Εἰς τὰ περαιτέρω εἰδικὰ κεφάλαια θὰ δώσωμεν περὶ σποτέρας λεπτομερείας περὶ ὅλων τούτων καὶ εἰς τὸ εἰδικὸν περὶ Ἑλλάδος κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον κυρίως μᾶς ἐνδιαφέρει, θὰ ἐξηγήσωμεν διὰ ποίους ἐντελῶς ἐξαιρητικοὺς τοπικοὺς λόγους ἡ κοινωνία μας ἐνῶ κατ' οὐσίαν εἰς τὸ 1821 εἶχε κάμει τὴν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν τῆς ἀστικῆς ἐπανάστασιν δὲν εἶχε τὸ θάρος νὰ προβῇ καὶ εἰς ἀνάλογον ἀστικὴν ψυχικὴν καὶ πνευματικὴν ἐπανάστασιν, προτιμῶσα μέχρι σήμερον νὰ κυλῆται εἰς νεκρὰ φεουδαρχικὰ συστήματα νεκρᾶς γλώσσης καὶ ἀτελεντήτου σχολαστικοῦ ψευδοκλασσικισμοῦ. Ἐπίσης θὰ ἐξηγήσωμεν τὸ πῶς ἀκριβῶς τώρα ἦλθεν ἡ στιγμή νὰ κάμωμεν τὴν ψυχικὴν μας αὐτὴν ἐπανάστασιν, καθαρίζοντες τὴν ψυχὴν μας ἀπὸ ὅλα τὰ ἀπαίσια φεουδαρχικὰ στίγματα, τὰ ἀτιμάζοντα τὴν ἀστικὴν ὑπόστασιν τῆς φυλῆς μας καὶ τὰ καταδικάζοντα αὐτὴν μέχρι σήμερον εἰς πνευματικὸν μαρasmus, καὶ ἡθικὴν ἀποτελμάτωσιν.

Ὡς κατακλεῖδα ἀνακεφαλαιοῦμεν τὰς βάσεις τοῦ μεθοδολογικοῦ καὶ ἐξηγητικοῦ μας συστήματος ὅπως συστηματοποιήσωμεν αὐτὸ σαφέστερον εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἀναγνώστου μας.

Ἐξ ἀπόψεως μεθοδολογίας ἀκολουθοῦμεν τὴν ἀντικειμενικὴν μέθοδον, τὴν παραδεχομένην ὅτι ἡ κοινωνία ἐξελίσσεται μόνον τῆς, συμφώνως μὲ ἰδικούς της ἐσωτερικοὺς νόμους, ἀνεξαρτήτως τῆς θέλησεως καὶ τῶν εὐσεβῶν πόθων τοῦ ἀτόμου καὶ ὅτι ὁ κοινωνιολόγος δὲν ἔχει παρὰ νὰ ἀνακαλύψῃ καὶ διατυπώσῃ τοὺς ἀντικειμενικοὺς αὐτοὺς νόμους τῆς ζωῆς, ὑποβοηθῶν τὸ πολὺ αὐτοὺς διὰ μιᾶς συνειδητῆς ἀτομικῆς ἐργασίας συμπιπτούσης τελείως μὲ τὴν κατεύθυνσιν τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως, ὅπως τὴν διετύπωσε ἡ ἀντικειμενικὴ του μελέτη.

Ἐξ ἀπόψεως ἐξηγητικῆς τῶν νόμων τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως κατελήξαμεν ὀριστικῶς εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐξηγήσιν τῆς ἱστορίας, ὅχι διότι ἡ ἐξήγησις αὕτη εἶνε ἀπολύτως ἀκαταμάχητος — πράγμα ἀδύνατον δι' οἷονδήποτε κοινωνιολογικὸν σύστημα μὴ δυνάμενον ὡς ἐκ τῆς φύσεως του νὰ ἀποδειχθῇ πειραματικῶς — ἀλλὰ διότι ἐν συγκρίσει μὲ τὰς ἄλλας ἰδεαλιστικὰς ἐξηγήσεις τὸ σύστημα τοῦτο εἶνε ἀπείρως ἀνώτερον, δίδον λαμπρὰς καὶ πειστικὰς ἐξηγήσεις ὅχι μόνον τῶν καθημερινῶν ζητημάτων τῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν μᾶλλον πολυπλόκων καὶ ἀντιφατικῶν κατὰ τὸ φαινόμενον προβλημάτων, ἐκεῖ ὅπου ἡ ἰδεαλιστικὴ ἐξήγησις τῆς ἱστορίας κυριολεκτικῶς

πελαγώνει και περιπίπτει εἰς τρομακτικὸν χάος σκότους καὶ ἀντιφάσεων. Ἀναμφισβήτηται ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ οἰκονομικὴ ἐξήγησις τῆς ἱστορίας ἐν συνδυασμῷ μάλιστα μὲ τὴν ἐγελιανὴν διαλεκτικὴν μέθοδον, τὴν χρησιμεύουσαν ὡς βάσις τοῦ βιβλίου μας, εἶνε τὸ σχετικῶς θετικώτερον φιλοσοφικὸν κοινωνιολογικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον παρ' ὅλας τὰς μεταλλαγὰς καὶ συμπληρώσεις τὰς ὁποίας δυνατὸν νὰ ὑποστῇ εἰς τὸ μέλλον ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὸν ρόλον τὸν ὁποῖον παίζει τὸ ἰδεολογικὸν στοιχεῖον εἰς τὴν δρᾷσιν τοῦ ἀτόμου ἐν τῇ κοινωνίᾳ, θὰ μείνῃ πάντοτε εἰς τὴν κεντρικὴν του βάσιν, εἰς τὴν σημασίαν δηλαδὴ τοῦ οἰκονομικοῦ παραγόντος ὡς κυριωτέρου ρυθμιστοῦ τῆς κοινωνίας, θὰ μείνῃ λέγομεν ἐντελῶς ἀκλόνητον. Καὶ ἐδῶ δὲν θὰ ἦτο ἴσως ἄσκοπον νὰ ὑποδείξωμεν ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἀντίληψις τῆς ἱστορίας, τὴν ὁποίαν πρῶτος διετύπωσε σαφῶς ὁ μεγαλοφυὴς Κάρολος Μάρξ εἶνε διὰ τὴν ἀνθρώπινον κοινωνίαν, ὅτι καὶ ἡ δαρβίνειος θεωρία διὰ τὴν βιολογίαν ἐν γένει.

Ὅπως ἡ τελευταία ἐξηγεῖ τὴν βιολογικὴν ἐξέλιξιν διὰ τοῦ ὑλιστικοῦ ἀγῶνος περὶ ὑπάρξεως τελουμένου κατ' ἄτομον καὶ διὰ τῆς διαλογῆς τοῦ ζωολογικοῦ καὶ φυτικοῦ ἀτόμου, οὕτω καὶ ἡ μαρξιστικὴ οἰκονομικὴ θεωρία ἐξηγεῖ τὴν ἐξέλιξιν τῆς κοινωνίας διὰ τῆς οἰκονομικῆς πάλης τῶν τάξεων καὶ τῆς διαλογῆς τῶν οἰκονομικῶν διοργανωτικῶν ομάδων, αἱ ὁποῖαι ἐκάστοτε διευθύνουν τὴν κοινωνίαν συμφώνως μὲ τὴν ὁμαδικὴν ὑπόστασιν αὐτῆς. Καὶ ὅπως ἡ δαρβίνειος θεωρία παρ' ὅλας τὰς μερικὰς ἀδυναμίας εἰς δευτερεύοντα σημεῖα, τὰ ὁποῖα μένουν ἐπὶ τοῦ παρόντος σκοτεινά, περιμένοντα καλύτερον φωτισμὸν εἰς τὸ μέλλον, μένει ἀδιάσειστος εἰς τὰς κυριώτερας τῆς γραμμάς, ὡς ἡ μόνη θεωρία ἡ δυναμένη νὰ διαφωτίσῃ καὶ τακτοποιήσῃ τὴν ἀπειρίαν τῶν ἔξω βιολογικῶν φαινομένων, οὕτω καὶ ἡ μαρξιστικὴ οἰκονομικὴ θεωρία, παρ' ὅλα τῆς ἴσως τὰ τρωτὰ εἰς τὰ δευτερεύοντα σημεῖα, θὰ μείνῃ πάντοτε ἀκλόνητος εἰς τὰς κυρίας βάσεις τῆς, ὡς ἡ μόνη θετικὴ θεωρία καὶ μέθοδος ἡ δυναμένη νὰ δώσῃ πραγματικὴν ὥθησιν εἰς τὴν μελέτην καὶ διαρρύθμισιν τῶν πραγμάτων τῆς ἀνθρωπίνου κοινωνίας.